ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՀՈՐԻԶՈՆ

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ «ՀՈՐԻԶՈՆ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ

Նոյեմբեր 2026

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

Սիրելի՛ աշակերտներ.

Արդէն հասած ենք Նոյեմբեր ամիսը, երբ օդը կամաց-կամաց կը պաղի, եւ օրերը կ’ըլլան աւելի կարճ: Անձրեւը կը տեղայ, հովը կը փչէ եւ ծառերուն դեղին, նարնջագոյն թէ կարմիր տերեւները կը թափին գետին…

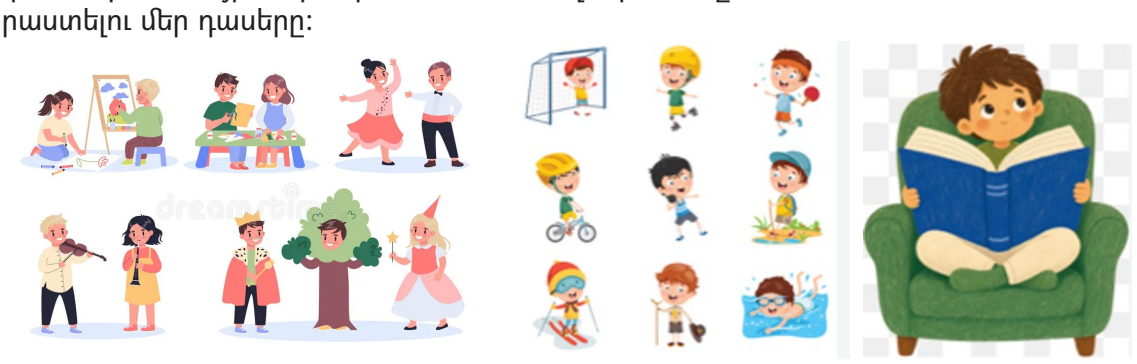
Նոյեմբերին թռչունները կը թռչին դէպի տաք երկիրներ, իսկ որոշ անասուններ կը պատրաստուին երկար քնանալու:

Իսկ մենք անձրեւէն պաշտպանուելու համար կը բռնենք հովանոց կամ կը հագնինք անձրեւանոց եւ մոյկեր: Պաղին ու հովին չմսելու համար կը հագնինք տաք հագուստներ՝ վերարկու, գլխարկ, վզկապ եւ ձեռնոց:

Երբ դպրոցէն տուն կը վերադառնանք, կ’ուտենք մամային պատրաստած համեղ պատառը եւ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք, կ’անցնինք պատրաստելու մեր դասերը:

Եթէ ունինք արտադպրոցային աշխոյժ կեանք, հետեւինք՝ երգի, պարի, նուագի, թատրոնի, գծագրութեան կամ մարզական որեւէ խաղի փորձերուն: Այլապէս շատ լաւ պիտի ըլլայ ընտրել տան մէջ հանգիստ անկիւն մը եւ ընթերցել մեզ հետաքրքրող հաճելի գիրք մը:

Յաջողութիւն եւ բարի ընթերցում:

2020 ԱՐՑԱԽԻ 44-ՕՐԵԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

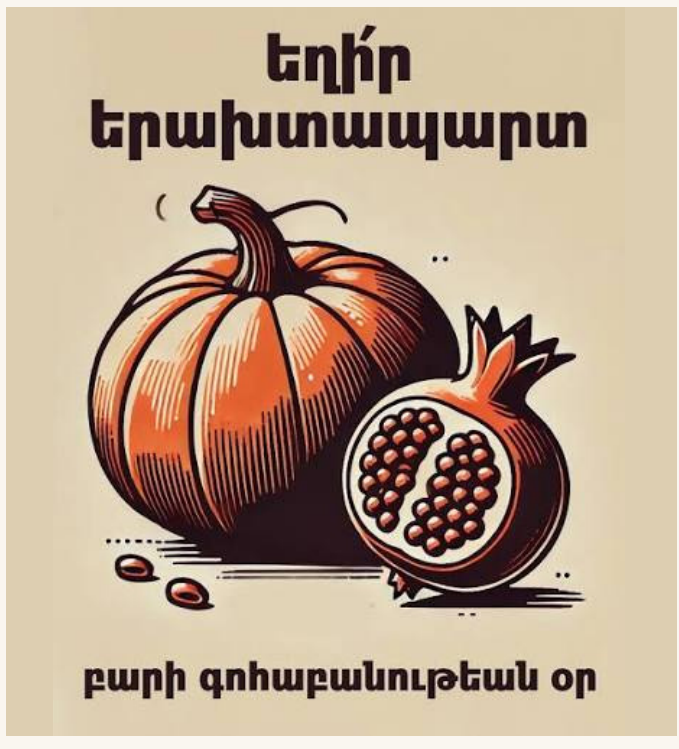
Արցախեան 44-օրեայ պատերազմը, որ սկսաւ 27 Սեպտեմբեր 2020-ին, ծանր ու ճակատագրական էջ մը դարձաւ Հայոց Պատմութեան մէջ: Ատրպէյճանական յարձակումը, որուն կ’օժանդակէին Թուրքիան եւ Մերձաւոր Արեւելքէն վարձկան զինեալներ, վերջ գտաւ Նոյեմբեր 9-ին արիւնահեղ մարտերէ ետք: Պատերազմի ընթացքին, թշնամին օգտագործեց անօդաչու թռչող սարքեր (ԱԹՍ, drone) եւ ծանր հրետանիներ: Հայ զինուորները արիաբար պայքարեցան, սակայն անհաւասար ուժերու բերումով հայկական կողմը կրեց մարդկային ու տարածքային ահաւոր կորուստներ:

Նոյեմբեր 10-ին՝ Ռուսիոյ միջնորդութեամբ ստորագրուած համաձայնագրով, Արցախի զգալի տարածքներ անցան Ատրպէյճանի վերահսկողութեան տակ եւ շրջանին մէջ տեղաւորուեցան ռուս խաղաղապահներ:

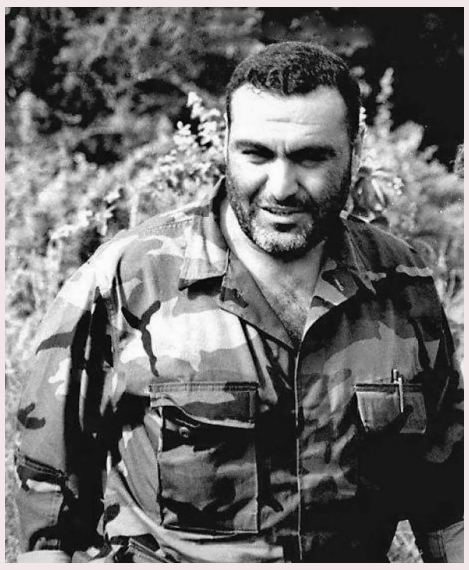
Այս ողբերգական իրավիճակը յառաջացուց քաղաքական եւ մարդասիրական ծանր տագնապ: Ամբողջ հայութիւնը ցնցուեցաւ, եւ հազարաւոր արցախահայեր զրկուեցան իրենց պապենական տուներէն ու հայրենիքէն:

ԳՈՀԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆ

Գանատայի մէջ, Գոհաբանութեան (Thanks-giving) տօնը կը նշուի Հոկտեմբերի երկրորդ Երկուշաբթի օրը: Նոյն այս տօնը Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն մէջ մեծ շուքով կը նշուի Նոյեմբերի վերջին Հինգշաբթի օրը եւ կը նկատուի ամսուան ամէնէն ջերմ ու սիրուած աւանդութիւններէն մէկը: Գոհաբանութեան տօնին առիթով ընտանիքներ կը համախմբուին մեծ սեղանի մը շուրջ, ուր գլխաւոր ուտեստը կ’ըլլայ աւանդութիւն դարձած հնդկահաւը: Այս տօնը հիանալի առիթ է մոռնալու առօրեայ հոգերը, յիշելու տարուան ընթացքին պատահած բոլոր լաւ բաները եւ սրտանց շնորհակալութիւն յայտնելու Աստուծոյ, իր պարգեւած բոլոր բարիքներուն համար: Այսպէս՝ Նոյեմբերը ոչ միայն եղանակի փոփոխութեան, այլեւ՝ երախտագիտութեան ու հոգատարութեան ամիս է:

ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ.

ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ (1959–1999)

Վազգէն Սարգսեանը հայ ռազմական եւ պետական հանրայայտ գործիչ է, որ կարեւոր դեր ունեցած է Հայաստանի երկրորդ Հանրապետութեան կերտման գործին մէջ: Ան եղած է Հայաստանի զինեալ ուժերու հիմնադիրն ու Պաշտպանութեան առաջին նախարարը, որուն համար ժողովուրդը զինք պատուած է «Սպարապետ» կոչումով:

1980-ականներու վերջաւորութեան Սարգսեան եղած է Արցախեան շարժման աշխոյժ կազմակերպիչներէն մէկը: Ան ղեկավարած է կամաւորական զօրագունդերու ինքնապաշտպանական մարտերը: Անոր ջանքերով պարզ զօրագունդերը վերածուեցան ազգային կանոնաւոր բանակի, ինչ որ վճռական դեր ունեցաւ Արցախեան առաջին պատերազմի յաղթանակին մէջ:

1999-ի Յունիսին ան ստանձնեց Հայաստանի վարչապետի պաշտօնը, կեդրոնանալով պետական հաստատութիւններու եւ տնտեսութեան կայունացման վրայ: Սակայն, նոյն տարուան Հոկտեմբեր 27-ին, ան դաժանօրէն սպաննուեցաւ Ազգային ժողովի նիստերու դահլիճին մէջ տեղի ունեցած ահաբեկչութեան ընթացքին:

Վազգէն Սարգսեան յետմահու արժանացած է՝ «Հայաստանի ազգային հերոս» եւ «Արցախի հերոս» բարձրագոյն տիտղոսներուն, մնալով որպէս հայրենիքի անվտանգութեան ու պետականութեան անմահ խորհրդանիշ:

ԾԻՐԱՆ

Ծիրանը Հայաստանի ամէնէն սիրուած պտուղն է եւ երկրի գլխաւոր խորհրդանիշներէն մէկը: Հայ Գրականութեան մէջ, «հայկական արեւի համ»-ը կամ «արեւահամ» բառը հայկական հողի բերքին, մասնաւորաբար ծիրանին կ'առնչուի:

Լատիներէն թարգմանութեամբ ծիրանը ծանօթ է որպէս «հայկական սալոր»: Այս համեղ պտուղը հիանալիօրէն կ'աճի Արարատեան դաշտի արեւոտ պայմաններուն մէջ՝ ստանալով իր իւրայատուկ մեղրային քաղցրութիւնն ու վառ նարնջագոյն երանգը:

Հայաստանի մէջ, ամրան շուկաները կը լեցուին թարմ ծիրանով: Այս օգտակար միրգը ոչ միայն թարմ վիճակով կ'ուտուի, այլեւ կ'օգտագործուի անուշահամ չիրեր եւ աւանդական անուշներ պատրաստելու համար: Այսպիսով մարդիկ ձմրան ալ կը վայելեն հայկական արեւուն համը:

ԳԻՏԷԻՐ, ԹԷ...

Ծիրանի ծառին կ'ըսենք ծիրանենի:

Ծիրանենիի փայտէն կը պատրաստուի հանրայայտ հայկական տուտուկը, որուն կ'ըսենք նաեւ ծիրանափող:

ԴԻԼԻՋԱՆ

Դիլիջանը կը գտնուի Հայաստանի Հանրապետութեան Տաւուշի մարզին մէջ: Ան Հայաստանի ամէնէն գեղեցիկ ու սիրուած քաղաքներէն մէկն է: Յայտնի է իր հրաշալի բնութեամբ, խիտ անտառներով եւ մաքուր ու բուժիչ օդով: Իր կանաչապատ ու վեհաշուք լեռներուն պատճառով, մարդիկ զայն յաճախ կը կոչեն «Հայկական Զուիցերիա»: Քաղաքը կը գտնուի Դիլիջանի ազգային պարտէզի տարածքին, ուր կը գտնուի նաեւ հեքիաթային Պարզ լիճը՝ շրջապատուած բարձր ծառերով:

Դիլիջանը Հայաստանի ամէնէն յայտնի առողջարանային քաղաքներէն մէկը ըլլալէ զատ, զբօսաշրջիկային կարեւոր կեդրոն մըն է: Ծանօթ է իր ինքնատիպ ճարտարապետութեամբ, արհեստանոցներով, պատկերասրահներով եւ թանգարաններով: Այս քաղաքը դարեր շարունակ եղած է արուեստագէտներու, գրողներու եւ երաժիշտներու սիրելի վայրը: Անոնք հոն կու գային ներշնչուելու:

Դիլիջանի մէջ կարելի է տեսնել պատմական հին փողոցներ եւ փայտէ գեղեցիկ պատշգամներով տուներ: Նշենք նաեւ, թէ քաղաքէն ոչ շատ հեռու կը գտնուին հայկական միջնադարեան ճարտարապետութեան եւ հոգեւոր ու մշակութային ժառանգութեան կոթողներէն՝ Հաղարծինի վանական համալիրը եւ Գոշավանքը: Այս վերջինը եղած է գիտական եւ համալսարանական մեծ կեդրոն:

Հաղարծինի վանական համալիրը

Գոշավանքը

Իսկ այսօր, միջնադարեան ժամանակներէն դարեր անց, Դիլիջանը դարձած է Հայաստանի եւ ամբողջ տարածաշրջանի ամէնէն կարեւոր եւ առաջատար կրթական կեդրոններէն մէկը, աշխոյժ՝ արդիական միջազգային արհեստագիտական մարզէն ներս:

Դիլիջանը նաեւ այն լաւագոյն վայրն է, ուր կարելի է վայելել բնութիւնը, հանգստանալ եւ ծանօթանալ հայկական մշակոյթին:

ՋԱՐԹԻՐ ԼԱՕ

Հայ ժողովուրդին մօտ, ռազմական երգ ու պարի մշակոյթը գոյութիւն ունեցած է հին ժամանակներէն: Պայքարի ժամանակ թէ ինքնապաշտպանութեան կռիւներուն, հայեր իրենք զիրենք ոգեւորելու, զօրանալու եւ թշնամիին մօտ վախ ու սարսափ առաջացնելու նպատակով բարձրաձայն երգած են եւ ոտքերը գետին զարնելով պարած են:

Այս մասին նշուած է նոյնիսկ Հռոմէացի հրամանատար-կայսր՝ Յուլիոս Կեսարի արձանագրութիւններուն մէջ՝ «Երբ հայերը կը կանգնին ուս-ուսի տուած եւ ձեռք-ձեռքի բռնած, հողը ոտքի տակ տալով իրենց թմբուկներուն եւ ծիրանափողի ձայներուն հետ, աւելի շուտ իմ պալատի սիւները փոշի կը դառնան, քան հնարաւոր կ’ըլլայ իրենց կանգնեցնել»:

«Զարթի՛ր լաւ» երգը ստեղծուած է 1890-ական թուականներուն Արեւմտեան Հայաստանի Տարօնի շրջանին մէջ: Երգը յօրինուած է իբրեւ օրօրոցային. սակայն մայրը ոչ թէ քնացնելու, այլ՝ արթնցնելու «Զարթի՛ր լաւ» կոչով կը դիմէ իր զաւակին, փորձելով երեխային մէջ սերմանել զգօնութիւն եւ հայրենասիրութիւն:

Երգի հեղինակն է աշուղ Ֆահրատ (բուն անունով՝ Խաչատուր Գէորգեան), որ երեք տարեկանին կուրցած է: Տակաւին մանուկ, ծնողները զինք յանձնած են աշուղ Ֆիզահիի խնամքին, որուն շնորհիւ ան սորված է սազ եւ ջութակ նուագել եւ տիրապետել այդ նուագարաններուն: 1884 թուականին նշանաւոր աշուղներ՝ Ջիւանին, Զահրին եւ Զամալին իրեն շնորհած են վարպետի կոչում՝ տալով Ֆէյրատ կամ ֆահրատ մականունը:

Ազդուելով Րաֆֆիի, Խաչատուր Աբովեանի, Ծերենցի, Մուրացանի վէպերէն, աշուղ Ֆահրատ յօրինած է հերոսներ գովերգող երգեր. ինչպէս՝ «Մենք անկեղծ զինուոր ենք», «Վէրքերով լի», «Հայրենեաց սիրոյն համար», «Ով որ քաջ է» եւ այլն:

Խուժան ասկեար զօրք է ժողուեր,
Եկեր Մշոյ դաշտն է պատեր,
Սուլթան կ’ուզէ ջնջել մզի,
Զարթի՛ր լաւ, մռնիմ քզի:

Խեղճ մշեցին մեռաւ լալով,
Օտար երկրներ ման գալով,
Մեռաւ թուրքի հարկը տալով,
Զարթի՛ր լաւ, մռնիմ քզի:

Ինչ անիծեմ թուրք ասկեարին,
Որ սպաննեց ջոջ Աբոյին.
Մեր յոյս թողեց օրօրոցին,
Զարթի՛ր լաւ, մռնիմ քզի:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ

Յովհաննէս Այվազովսկի (1817–1900)

Յովհաննէս Այվազովսկի աշխարհահռչակ հայ ծովանկարիչ է, որ իր տաղանդով միջազգային արուեստի պատմութեան մէջ իր իւրայատուկ տեղը գրաւած է: Թէեւ ան յայտնի է ովկիանոսներու եւ փոթորիկներու իր պատկերներով, բայց իր տարբեր գործերով անդրադարձած է նաեւ հայկական ու աստուածաշնչական թեմաներու: Ասոր լաւագոյն օրինակն է «Նոյն իջնում է Արարատից» («Նոյի իջնելը Արարատէն») (1889) հանճարեղ կտաւը:

«Նոյն իջնում է Արարատից»

Հեռապատկերին կ’երեւի մարդկութեան վերածնունդի խորհրդանիշ՝ Արարատ լեռը:

Այս մեծ գործին մէջ նկարիչը պատկերած է այն սրբազան պահը, երբ համաշխարհային ջրհեղեղէն ետք, Նոյ Նահապետը իր ընտանիքին եւ բազմաթիւ կենդանիներու հետ Արարատ լերան գագաթէն կ’իջնէ Արարատեան դաշտ, նոր կեանք մը սկսելու համար:

Այս կտաւի հեռապատկերին (background) մէջ, վեհօրէն նկարուած է ձիւնածածկ Արարատ լեռը, որ կարծես միախառնուած է երկնքի լուսաւոր ամպերուն հետ: Այվազովսկի հիանալիօրէն օգտագործած է լոյսի խաղը, ուր արեւու ճառագայթները ճեղքած են մշուշը՝ խորհրդանշելով Աստուածային յոյսն ու խաղաղութիւնը:

Այս գլուխ-գործոցը կրօնական պարզ պատկեր մը չէ, այլ Այվազովսկիի սիրոյ ու յարգանքի արտայայտութիւնն է՝ իր հայրենի հողին, իր արմատներուն եւ Արարատ լերան նկատմամբ:

«THE HISTORY OF ARMENIA» ՖԻԼՄԸ

Գիտէի՞ր, թէ աշխարհի վրայ կայ հրաշալի երկիր մը, որ շնորհիւ իր հազարամեայ պատմութեան, իր գեղեցիկ լեռներուն, իր ժայռափոր վանքերուն եւ իր հարուստ մշակոյթին յաճախ կոչուած է «թանգարան բաց երկնքի տակ»:

Այդ երկիրը Հայաստանն է: Եթէ կ’ուզես տեսնել լայնատարած ու կապոյտ լիճեր, բարձր ու կանաչ լեռներ, ինչպէս նաեւ հին բերդեր, ուր ժամանակին թագաւորներ եւ քաջ զինուորներ կ’ապրէին, ապա անպայման դիտէ՛ «The History of Armenia» ֆիլմը:

Այս հետաքրքրական ֆիլմին միջոցով դուն պիտի տեղեկանաս աշխարհի ամէնէն համով ու քաղցր ծիրանին մասին, պիտի լսես տուտուկի կախարդական ձայնը եւ պիտի տեսնես, թէ ինչպէ՛ս հայ երեխաները կը պարեն եւ կ’ուրախանան:

Ասիկա իսկական արկածախնդրութիւն մըն է, որ քեզի պիտի տանի դէպի հրաշքներով լեցուն աշխարհ մը: Չփախցնե՛ս այս առիթը, դիտէ՛ ու վայելէ՛:

ԱՌԻՒԾԸ

Առիւծը հուժկու, ուժեղ եւ գեղեցիկ կենդանի մըն է. ծանօթ է որպէս «կենդանիներու թագաւորը»: Անոր մարմինը ոսկեգոյն է, ունի ուժեղ թաթեր եւ սուր ատամներ: Արու առիւծի գլխուն շուրջ գտնուող առատ ու երկար մազերուն կ’ըսենք բաշ:

Առիւծները ընդհանրապէս կ’ապրին Ափրիկէի տաք դաշտերուն մէջ, խոտածածկ տարածութիւններու վրայ: Ի տարբերութիւն միւս բոլոր կատուազգիներուն, առիւծները կ'ապրին խումբերով: Առիւծներու խումբին կ’ըսենք վոհմակ: Վոհմակին մէջ սովորաբար կ'ըլլան քանի մը արու, բազմաթիւ էգեր եւ ձագեր: Առիւծի ձագին կ’ըսենք կորիւն:

Առիւծները վարպետ որսորդներ են: Որսալու արարողութիւնը կը կատարեն էգ առիւծները՝ համագործակցելով իրարու հետ, մինչ արուները կը պաշտպանեն տարածքը:

Առիւծին հանած ձայնը կը կոչուի մռնչիւն: Ան սովորաբար կը մռնչէ գիշերը կամ արշալոյսին, երբ օդը աւելի պաղ է: Իր մռնչիւնը կրնայ տարածուիլ մինչեւ 8 քիլոմեթր:

Առիւծները կը մռնչեն տարբեր պատճառներով. իրենց տարածքը պաշտպանելու համար, իրենց վոհմակին հետ կապ հաստատելու համար եւ որսէն ետք, ուժ ցուցադրելու համար:

Առիւծը միշտ եղած է քաջութեան, ուժի եւ հպարտութեան նշան: Այդ իսկ պատճառով, Առիւծի պատկերներ յաճախ եղած են հայկական պետականութեան եւ խորհրդանիշներու մէջ:

Ո՞Վ Կ'ՈՒԶԷ ԸԼԼԱԼ ԲԱԶՄԱԳԷՏ

Նոյեմբեր ամսուան հարցումներու պատասխաններուն ժամկէտն է 10 Դեկտեմբեր 2026: Հետեւաբար սիրելիներ, արձանագրեցէք զանոնք թուղթի մը վրայ, նշելով ձեր անունն ու ձեր յաճախած դպրոցին անունը: Յետոյ ուղարկեցէք այդ թուղթը Հորիզոնի խմբագրատուն՝

3401 Olivar Asselin
Montréal, Québec, H4J 1L5

1- Սեպտեմբեր 2020-ին սկսած Արցախեան պատերազմը, քանի՞ օր տեւեց:
ա) 5 օր:
բ) 44 օր:
գ) 100 օր:

2- Մեծ հերոս Վազգէն Սարգսեան եղած է Հայաստանի երկրորդ Հանրապետութեան...
ա) Պաշտպանութեան առաջին նախարարը:
բ) առաջին դպրոցի տնօրէնը:
գ) առաջին վարչապետը:

3- Դիլիջանի շրջակայքը կը գտնուին հայկական միջնադարեան ճարտարապետութեան եւ հոգեւոր ու մշակութային ժառանգութեան կոթողներէն ...
ա) Տաթեւի վանական համալիրը եւ Գոշավանքը:
բ) Սանահինի վանական համալիրը եւ Գոշավանքը:
գ) Հաղարծինի վանական համալիրը եւ Գոշավանքը:

4- Լատիներէն թարգմանութեամբ ծիրանը ծանօթ է որպէս....
ա) «հայկական խնձոր»:
բ) «հայկական սալոր»:
գ) «հայկական նարինջ»:

5- Ո՞ր ծառի փայտէն կը պատրաստուի հայկական տուտուկը:
ա) Նարնջենիէն:
բ) Կեռասենիէն:
գ) Ծիրանենիէն:

6- Ինքնապաշտպանութեան կռիւներուն, հայեր իրենք զիրենք ոգեւորելու եւ թշնամիին մօտ վախ առաջացնելու նպատակով, ինչ ըրած են:
ա) Բարձրաձայն երգած են եւ ոտքերը գետին զարնելով պարած են:
բ) Լուռ աղօթած են:
գ) Պոռալով յարձակած են թշնամիին վրայ:

7- Աշուղ Ֆահրատ ո՞ր հեղինակներու վէպերէն ազդուելով յօրինած է հերոսներ գովերգող երգեր:
ա) Ծերենցի եւ Մուրացանի:
բ) Րաֆֆիի եւ Խաչատուր Աբովեանի:
գ) Վերոյիշեալ երկու պատասխանները:

8- Ո՞ր աշխարհահռչակ հայ գեղենկարիչի գործն է «Նոյն իջնում է Արարատից» կտաւը:
ա) Մարտիրոս Սարեանի:
բ) Յովհաննէս Այվազովսկիի:
գ) Արշիլ Կորքիի:

9- Ինչ կ’ըսենք առիւծի ձագին:
ա) Կորիւն:
բ) Լակոտ:
գ) Քուռակ:

10- Քանի՞ քիլոմեթր կրնայ տարածուիլ առիւծի մռնչիւնը:
ա) Մինչեւ 8 քիլոմեթր:
բ) Մինչեւ 5 մեթր:
գ) Միայն 1 մեթր:

Մանկապատանեկան Հորիզոնը կը հովանաւորեն ՀՕՄ-ի Գանատայի Շրջանային վարչութիւնը եւ Գանատայի շրջանի իր 10 մասնաճիւղերը

Հեռաձայն (514) 332-3757
Email: sylva@horizonweekly.ca
Խմբագրութիւն՝ Անահիտ Պալեանի
Թիւը պատրաստեց Սահակ Մուտարիկեան
Ձեւայղացք՝ Լորի Խաչերեանի